

NESKATXAK EZ DUTE EUSKERAZ ITZEGIN NAI...

Jose Azurmendi

Diotenez, neskatxak salbatuko ala galduko omen digute euskera. Oso azalean gelditzen dela esango nuke iritzi au. Ez nago konforme. Alde asko dauzka egiazkoak, dudarik gabe: euskera transmititzeko amak familian duen eskua, esate baterako. Ori esaten dutenak erabiltzen duten sentiduari, alare, susmo gaiztoa artzen diot. Errezegi zabaldutako jui-zioen azpi irristakorra ez ote duen, nago.

...eta arrazoia daukate

Sustraiak sakonagoak eta gaiztoagoak ditugulakoan, nire ustez benetako arrazoia denaren billa jardungo naiz. Neskatxak euskeraren kontrako arrazoia badira, arrazoiaren arrazoia billatzen. Mundu guztiak amestitzen dituen gizarte-legeak guretzat, emengo egoeragatik, latzagoak gertatzen baitzaizkigu, neskatxak euskeraz itzegin ez naiaren arrazoia gizarte lege batean finkatzen dela erakusten saiatuko naiz.

Niretzat ez da egia Euskal Erri-ko neskatxak ez dutela nai euskeraz itzegin. Bai, ordea, ezin dutela nai. Ez baita berdin.

Ederki demostratu zigun Gregorio Marañón-ek nola gure egunotako bizitzaren ezaugarri ta berezitasuna den keinua. "El predominio del gesto es una de las características

de la vida actual" (1). Gesto edo

(1) Keinu itzarekin ez da entenitu bear emen eskuarena edo aurpegiarena bakarrik. Itz onekin sentimentuen edozelín adierazpen modu adierazi nai da artikulo onetan. Irribarrea ala apainduría, ala ibillera...

keinuak beti izan du pixu galanta, noski. Baiña gizonaren jaiotzarekintxe asi zen keinuaren kondairak, gure denporan berebiziko azikuntza artu digu, metodo ta merio grafikoen zabaltzeari eskerrak: zinema, telebista. Keinuaren oifaztarra begietatik sartzen zaigu-ta, xuxen xuxenean biotz ondoraifio.

Gauza agiria da gure sasoikide geienak beste norbaitengandik ikasitako keinuz jarduten dirala bizitza korrientean. Edukazioaren zati inportante bat onelako formula ta keinuak erakustea da. Fintasanak orixe eskatzen du.

Onetaz gairera asko imitatzen da goikoen keinua. Deportista, politiko, jakintsu... ta guztien gairietik "izarrak", zinemako artistak egiten dituzten muxin den denak pasatzen dira aien "adoratzaillan" nortasunera. Artisten lehenengotasun au erreki konpreni dezakeguna da, zinemako keinuaren indarrak nola zulatzen eta ebakitzen gaituen gogorutzen badugu.

Gaitza ez da oraingoa, goian aurreratu dugunez. Beti uste izan dute persona ximpleak, personalidade aulekoak, jaun altuen keinuak berriutuaz, kopiatuaz, jaun aien presutasunaz jabetzen zirala. Kopiatze au, bestalde, ez da beti kaltegarri gertatu: pintura, poesia ta arte eskolak, jeneralean esanda, bai baitute keinuaren kopiaketa onekin zerikusirik. Ekipoa, alderdi politikoak, orobatsu, lege oni eskerrak dira posible. Ispillura ere keinuaren bi-

lla, geure keinuaren billa begiratzen dugu: orrazkeraren, begiratuaren, irribarrearen... keinua.

Ta ezaguna da emakumeen ispillu zaletasuna, egoki den bezala. Arrazoi guztiarekin billatzen dute emakumeak beren keinua, sentimientuen azalpen personala izan dakien keinu eroso. Orrelaxe egitea baitagokie naturalezak eurai eman dien eginkizunaren arabera. Alegia, sexo bizitzan, amodio bizitzan, imanak izateko legea. ("Ella es el centro normal de la atracción en el dinamismo sexual").

Onekin emakumeen emakume-jokabideak, (balio beza reduplikazioak) ez direla banitate uts agertu nai nuen. Izan ere, batzuetan aski da sexo, maitasun, maitemin (enamoratze) ta orrelakoak aipatze soil-la "aitaren" egiten asteko, edo dena gaiztakeriaren kolorez ikusteko. Emakumeak ispilluaren aurrean egindako denpora, denpora galdua iruditzen zaie, tuntunkeria edo pekatu ezpada. Alaxe ondatu dugu —loitu ez dugunean— bizitzaren konzeturik sakratuena.

Emendik aurrera euskerak maitasun ta sexo kontu bearrezkoetatik dituen galbideetara irtengo gifaie. Baiña oraingoz esan-legearekin utziko dugu, berriro keinuarengana itzultzeko.

Norberaren indibiduotasun urritasuna, bada, jende prestuen keinuarekin erremediatu nai izan du beti gizonak. Jende printzipalak bai modak sartzen zituen (askotan pobre-

entzat galestiegi), bai kortesiazko oiturak agindu. Ifun irakurria dut Josefina Beauharnais, Napoleon-en emaztea zoragarria zela, ta gortean ziren dontzella denak ari segitzen alegiten zutela. Baiña Josefina-ik oso itsusiak bide zeuzkan ortzak eta, itsutasun au gordetzeko, parre egiten zuenean xedazko zapitxo batekin tapatzen zuen aoa. Keinu au laister zabaldu zen, beste Josefina-ren ainbeste uskeria bezalaxe. Eta... ango neskatxak etzituzten denporaldi batean beren ortz ederrak geiango luzitu. Andre onena naiz beste edozeinena izan, berdin zaigu kasu onetarako.

San Frantzisko-ren bizitzan konstatzen zaigu nola santutu etzekien Fray Joan ximplea deritzanaren erabakia: edozertan San Frantzisko-k egiten zuena bera egitea, alegia. San Frantzisko-k ez tul, berak ez tul; Frantzisko-k eskua jaso, baita berak ere. Onekin bereganatu nai zuen Frantzisko-ren personalidadea. Ta espiritualidadeak onetatik sortzen dira, fundatzaille edo santu baten keinu materialak ez baiño espiritualak imitatu nai izatetik.

Azkeneko exenplo bat, oraindik. Indio azal-gorri jantzi den mutikoak, gutxien gutxienez Tekumse uste du bere burua. Ta cow-boy plantan dabillanak ez du joko bere abildadea Bufalo Bill batena baiño eskasagotzat. Neskatxetan moduloak, agian etxeoandrea, Kaperuzita, printzesa txuriak etabar izango dira. Batek ez daki gelegi, egia

esan. Umearen seriotasun parregarri au bera ta parregarriagoa, gertatzen da aundiago geranotan, beste era bateko keinu kopiatzearekin, eta asko jakin ez dakigula.

Keinuak ez du, noski, gaitza erremediatzen. Baiña itxura salbatzen du beinepein-eta, sakonekoa baiño azalekoa kudadu geiangoz zaintzen dugunez, personatasuna indartu baiño naiago dugu keinuz eta kopiaz axal axaletik antzaldatu. Neskatxak errudun? Bota beza kulpagabeak lehenengo arria.

Kopiaketa au ez da beti borondatezkoa ta apropos egia. Aitzitik, istintoz egiten dugu batez ere. Gaiñera, ba-dira munduan keinua erantsi egiten dizkiguten zera antzetsuak, gure izakeraren moduari euria lurrari lez datozkiolako: kantua ta ritmoa oar erazi ditzakegu. Ta zinema.

Zinema keinuarekin konformidadean egiten da, ta gestoa da aren indarrak nagusia. Keinua da bere muia, ta orregatik esajeratzen du. Abotsa bera keinu (ots, sentimentuen keinu soifuduna) izatera etorri da, teatrotik artua zitekeana erabat lehen izakeratik apartatuaz. Otsak, alkar izketen tonalidadeak, gestoaren balio dramatikoak bete dira zineman. Beraz, zuzen esan dezake Marañón-ek (zineman) ideiak ez baiño sentimentuak adierazteko erabiltzen dela, batez ere, izkuntza, ta keinuaren balioa daukala.

Gauza jakia da gure bizitzetan zinemak artu duen inportantzia. As-

tero astero an doazkigu zenbait ordu. Eta jenderik geiena pasibididade guztiarekin dago pantailaren aurrean exerita. Imajiña euri luzea, naro naro sartzen zaio begi xabale-tatik, batere aukera kriterioaren galbaetik pasatu gabe. Nola izango da ba posible imajiña pilla orrek ez erakartzea ondoren ikusle oiei? Asko esan da zinemak oituretan ta moraltasunean duen eragiñaz. Alde ala kontra. Baiña ez da dudarik ba-duena, ta ez gutxi, akordatu gabe sartzen zaizkigun ainbeste imajiña, keinu, ideia, egintza ta egintzaok mogitu dituzten printzipioen bitartez.

Ikaragarria da ikustea zein barreraiaño ari zaigun gaurko bizitza urduriaren pipia nortasuna jaten. Nortasun tinkoak, indibiduo-tasun sendoak, galtzen ari omen dira. Personalidadeak taldean urtutzen ari omen dira. Jakifia ba, gure barnean pentsamenak eta boronda-teak erne bear lituzketenaren orde-zkoa, dena kanpotik ekartzen duguta. Mendiota aritzak urritzen doazkigu, pifuen parean.

Au mutilletan egia bada, egiago da neskatxetan. Ba-leike mutilletan besteotan baiño nortasun ximpleagoak, txepelagoak izatea, ondamedia bildurgarriagoa izatea, beintzat. Baiña neskatxetan, bizitzak eta oiturak legetzat jarri dituen makifia bat gauzatxo meriante, nabarmenago agiri zaigu kopia-tze onen esklabu itxura.

Gertaera onen analisi batek urru-

negi eramango ginduzke. Dena dela edozeifiek ikusi uste du emakumeen apainketarako griña, interpretatzen oso banaka batzuek besterik ez jakin arren. Emakumeak bere jukira aldatzeko daukaten jatorrizko maifia aspaldian ametitua da, (emakumeari adimena ta irudimena bera arras ukatu nai dizkionen batek ezik). Onen zergatiko ta zertakoen kontaduria oraingo, moraltasun ala gaiztakeriarenakin batera alde bateratuta, gertakizuna bera jaso bear dugu emen. Alegia, ala dela gauza, apaindurien azpian izkutatzeke joera naturala duela emakumeak. Quevedo garratzak dion arakoa: "Jakin zazu aurrenik emakumeak janzen duena zera dela: jaiki orduko, aurpegi bat, lepo bat eta esku batzuek, eta gero gonak. Ikusten diezun guztia da denda ta ez naturala". Gaur esango zukean: guztia da zinema.

Esandakoaren probakaritzat gure bizimodu korrienteko exenplo batzuek presenta genitzake: ibillera, janzkera, exeritzea, diosalak, zigarroa pizteke modua... Ta maitasunezko artuemanak. Dena zinemaman ikasitako moldeen arabera.

Keinu oekin gertatzen dena esan genezake izketaren azenoekin ere gertatzen dela, "pues el acento tiene mucho de gesto también". Ta beste orrenbeste itz arrotzak erabilteke azkure xelebraz: teen-ager ta baby edo boy, deshabilée ta onelakoak esateak polliki puztutzen bai titu kasko arifietako aixekeriak...

CODORNIZ errebistak bein baifio geiagotan astindu ditu majo afan oek eta oen kofradiakoak. Alpe- rrik. Sustrai sakonak dauzka-ta, personalidadeen txirotasunean, ain zuzen. Ta oifiarri triste au ameti- turik, gure munduan gauzak diren bezala izatea, lege bat da, gizarte lege bat.

Jetxi dezagun orain lege au azen- toa kopiatzetik izkuntza osoa ko- piatzera. Ta orra frutua. Zinemaz gaifera beste laguntzaille asko kon- tatzen baititugu ondoren oek arau- tasun egoki bidez ateratzeko, prin- tzipio aietatik behera.

Neskatxen arinkeriaz izkirimiri bat eginda prolema menderatu due- la uste duenak, uste dut nik, berak duela ifiorik ez bezalako arinkeria. Naturelezaren legeak lege dira, guk nai ezta ere. Ta errealdadea, atse- gifa ala mingotsa, zerbait serio da, ba-den ezkeru, izan. Bizitzeko le- geen ta errealdadeen kontra ari- tzea nebozio makala genuke.

Denok kopiatzen dugu, ifiorik ez baitu personalidade erabatekoa. Ta neskatxak geiago, neskatxa direla- ko, alegia, erakarmena eurai dago- kienez apaindu egin bear dutelako, ta apaindu naita.

Neskatxak nai, ez dute euskera baztatu nai. Ezin diote eutsi, or- dea. Bizitza bera dago, gaur gaur- koz, euskeraren kontra. Ta oni ta besteari kulpa geiegi botatzean ez gera xinglekerian bestetan ari. Ezinbestezko gertakizunengatik ifior kulpatzea ez da zuhurtasun andi.

Errudunak, ifiun billatzekotan, es- kolatuen artean eta konzientzia ta personalidade zaildua izan dezake- tenen artean billatu bearko lirake.

Sexo bizitza (2) begizatuaz, oar- txo bat aurrenik. Esandakoa. Iza- diak emakumeengan jarri duen era- karmena indartzeko neskatxak soi- fieko ta abarrekin laguntzen diotela bere buruari. Onen arrazoia sikolo- goak emakumea gizona baifio fisio- logia aldetik gutxiago diferentzia- tua izatean ezartzen dute. Dena de- la, naturelezak onela egokitu digu sexoen alkarrenganako erakarme- na. Beraz, onelako bidetik irtetzen zaizkigun ondorenak itsu itsuan kondentzea naturaleza ezezagutzea genuke.

Askori entzun diot bizitza sexua- laren goraberak euskeraren usa- rioan pareak dituztela. Alegia, nes- katxa erderaz mintzatu zale asko, berriz euskeraz mintzatzera itzul- tzen direla ezkontzearekin. Ain zu- zen, apainduri larriak gutxitu-ala igotzen da termometroan euskera- ren usarioa, entzuten denez. (One- tarako ba-dira noski bestelako arra- zoiak ere.)

Amodio izkera analizatzea intere- santea izango litzake alde onetatik. Euskal erriko oitura zaharrak, gal- du dira, ta berriak zinemarekin sar- tu zaizkigu. Beti erderaz, gaztelera- z naiz frantsesez. Laister ikusiko du- gu zerbait, exenplo batekin.

(2) Lopez-Mendizabal-ek sexo esateko giza dakar. (Sexo femenino, giza eme), ta Orixe-k oker ez banago *kuntze*. Villa- sante-k *sexuo* esaten du.

Fitz-Gibbon idazle amerikanoak idatzi du erosketara doan emakumeaz, berealaxe konparatzen dituela komertzio bateko ta besteko salgaien aldeak. Biurtu dezagun: neskatxa euskaldunak berealaxe auke-ratzen dute euskeraren ta erderaren artean. (Ez neskatxa denak, badaira personalidade jatorrekoak-eta). Istintoz bezala.

Tristea da onelakoak aitortzea. Ez dago beste erremediorik. Gurea edo zaharra izateak ez digu salbatuko euskerarik. Bestelako arrazoiak bearko dira. Ta arrazoi oek obrak dira, egintzak. Alegia, euskera erriaren izkuntza ofizial izateraiño jaitkitzea. Gizartean indarra daukate-nak laguntzen ez badiote, euskera-renak egin duela esan ditekete.

Edo neskatxa euskaldunai personalidade berdin gabekoa eskatuko diegu, den-denai?... Nortasuna ez da erreal bitan saltzen, ixkifiako den-dan.

* * *

Denok daukagu keinuetan pres-tuagoai segitzeko istintoa, gutxi as-ko. Au da tximuarengandik gatozen beste seiñale bat... Joera au litera-turan, filosofiaren eta teologiaren kondairan, nabari dira. Esate bate-rako, 18 garren mendeko literatura espaiñolean auxe ikusten dugu. Ta gaurko teologia ere mimetismo pe-nagarri ta itsusia da, estimazio an-dian dauden teologo alemanen se-gikera biurtzen doan ezkerero.

Mimetismo lege au neskatxai ez baiño erri xeheari aplikatuta lehe-nagotik salatu da gure artean: Al-tube, Intxausti ta amaika geiagok. Orduko jauntxoek kopia, gaur zine-maren, telebistaren, Hollywood-en kopia biurtu da. Ainbesteraifño sar-tzen zaio jendeari zinema, ze diote-nez japonarrak naiago ei dute amo-dioa ifñori deklaratzekotan inglese-z egin. Beraz, gaitza ez da gurea ba-karrik. Ezta neskatxena bakarrik ere...

Kaneto Shindo-ren "La isla des-nuda" filma dela-ta europar eta ja-pondar neskatxa bik izandako alkar izketa ederra argitaratu zuen UNESCO-k. Film onetan itz gutxi da. Europarra arritu egin zen eta etzitziaon iruditzen gizabidezkoa zi-tekeanik alako ixiltasun gogorra. Japondarra, ostera, filma bi aldiz ikusi ta alare etzen konturatu itzik falta zela... gero esan zioten artean.

Alkar izketa guttiz interesgarri artan gure arlorako esanberritu ne-zakean zerbait bildu dizut: japon-dar mintzairak ba-ditu itz goxo bi-guiñak, baiña japonarrak ez dakiz-ki nola erabili. Edozein mutil ja-pondarrek esan lezake "maite zai-tut" izkuntza arrotz batean, baiña nekez esango omen lituzke japone-raz. "Sekula ez entzun izatea ere ahalgarri litzake", dio japonarrak.

Inglese-z naiz frantsesez esateko-tan, ordea, bestela litzake kontua. Zeragatik: maitasuna agertzearen modu berriak, japondar oitura za-harretan etzirenak, zinemak eta sar-

taldeak (amerikanoak bereziki) sartu dituztelako. Ta moduekin, keinuekin, izkuntza. Japondarrak, berez, begiratuarekin agertzen omen diote alkarri maitasuna.

Zoziologoak arin ametitzen dute zinemaren eragipen au, beraiek "cuestiones superficiales" ta "inofensivas" deritzatenetan. Onelakotzat seifialatzen dizkigu Gordon Mirams-ek janzkera, orrazkera, jolasak, eta **itzegiteko modua...**

Baifia guretzat izkuntza mimetis-

moa ez da batere azaleko ta bai oso arriskutsu. Kezkatzen gaituen prolema mingarria.

Jainkoari eskerrak ez dagoela dena illun aitortu nai nuke bukatze koan. Ba-direla nortasun bikaiñeko neskatzak, euskerari gogor eusten diotenak. Ikasi egiten dutenak ere. Olakoak ugaritzen baditugu, sentimenduak arrotuaz ez baiño personalidadearen oifiarriak indartuaz, noski, etorkizuna gurea izango da. Zergatik esperantza galdu?